

TRÄD OCH BUSKAR

på skyddszoner längs åkrar

Skyddszonen minskar övergödning

Människan påverkar vattendragen på många olika sätt. Den vanligaste följden är övergödning, som uppstår när kväve och fosfor hamnar i vattendrag. Sediment och jordpartiklar som spolas bort med rinnande vatten leder till att vattendrag slammas igen. I vattnen hamnar också organiskt material som orsakar syrebrist när det bryts ner.

Det lönar sig att hålla vattendragen rena: dricksvattnet skall räcka till för människor och husdjur, det skall finnas rena stränder till barnens nöje och fisknäten skall hållas rena och snygga.

För jordbruksföretagaren finns det olika möjligheter att minska belastningen på vattendrag. Ett alternativ är att anlägga en skyddszon längs åkrar i sluttningar, översvämnings- eller grundvattenområden. Zonens bredd beror på terrängen, gränserna för det område som översvämmas och grundvattenområdets storlek, men den är vanligtvis i medeltal minst femton meter. På skyddszonen kan det förekomma små, naturliga grupper av inhemska, vilda buskar eller lövträd.

Timo Makkonen

En skyddszon är lämplig längs utfallsdiket eller en ännu större vattenfåra på åkrar i sluttningar.

ANSÖKAN
OM AVTAL OM ANLÄGGNING
OCH SKÖTSEL AV SKYDDSZON

MILJÖSPECIALSTÖD FÖR JORDBRUKET

Landbruksdepartementet
Miljö- och landsbygdsprogrammet
Stöd till jordbruket

Bifog 2/11

ansökan till näringscentralens landsbygdsavdelning

Ansökan lämnas in i två exemplar till TE-centralens landsbygdsavdelning senast 28.4.2009. Om skattetjänsten har utsett en utvärderare ska skattemyndigheten kontaktas senast 29.9.2009.

A-ansökare och näringscentralens landsbygdsavdelning

Ordningsnummer: _____

Ordningsnummer för skatt: _____

Ordningsnummer för skatt: _____

1. UPPGIFTER OM SÖKANDE OCH GÅRDEN

Personnummer / ID-nummer: _____

Personnummer och personalt: _____

Tidigare nummer (personnummer): _____

Logi: _____

Landbruksareal (ha): _____

Andrahandsareal (ha): _____

Andrahandsareal (ha): _____

Andrahandsareal (ha): _____

Andrahandsareal (ha): _____

2. UPPGIFTER OM AVTALSBORDET

Skattår: _____

Skattår: _____

Skattår: _____

Skattår: _____

Skattår: _____

3. ÖSKAT AVTAL

Skattår: _____

För anläggning och skötsel av skyddszoner kan man få jordbrukets miljöspecialstöd. Stödets storlek bestäms enligt kostnader och inkomstbortfall. Dessutom tillkommer en transaktionskostnad. Du kan ansöka om stöd i samband med vårens huvudansökan hos den lokala TE-centralens landsbygdsavdelning genom att fylla i en ansökningsblankett.

Petri Hömppi

Airi Matila

En skogsholme och ett enskilt träd gör det öppna åkerlandskapet mångsidigare och ger betraktaren fästpunkter i landskapet.

Träd och buskar passar in i åkerlandskapet

Det finländska jordbrukslandskapet består av en mångfald av olika landskap. På vissa håll är landskapet mycket öppet och vidsträckt medan det på andra ställen är småskaligt och slutet. Landskapet präglas av en mosaik av åkrar, skogsholmar, dalsänkor, skogsbryn, vattendrag samt träd och buskar.

Träd och buskar är också till nytta för viltet. Till exempel raphönan söker skydd i buskar som är ett par meter höga. Täta snår ger också fasanen skydd. Fältharen trivs längs åkerns skyddszon. Ringduvan sitter gärna och tittar ut över sina matplatser från ett träd som dominerar åkerlandskapet.

Exempel på hur fåglar utnyttjar träd

Asp

Hackspettar och andra hålbyggare häckar i grova stammar.

Hackspettar äter insekter som finns i veden.

Björkar

Ger småfåglar skydd.

Grönsiskan och gråsiskan äter frön.

Hackspettar äter insekter som finns i veden.

Alar

Erbjuder småfåglar och hackspettar boplatser.

Gråsiskan äter frön.

Hackspettar äter insekter som finns i veden.

Rönn

Är boplatser för småfåglar, hålbyggare och koltrastar.

Sidensvansar, trastar och starar äter bär.

Hassel

Erbjuder småfåglar skydd och boplatser.

Nötskrikan och nötkråkan äter nötter.

Ek

Erbjuder småfåglar skydd och boplatser.

Hackspettarna, nötskrikan och nötkråkan äter ekollon.

Mesar, trastar och trädkrypare äter insekter på stammen.

Planeringen är viktig

I planeringsskedet bedömer man vilka fördelar man uppnår med vattenskydd. Skydds-zonen hindrar näringsämnen och jordpartiklar som kommer med ytvattenavrinning från åkern, att hamna i vattendragen. Skydds-zonen kan underlätta odlingen, när exempelvis strandområdet som är känsligt för ras lämnas utanför.

Hur skall man då gå till väga om man vill ha träd och buskar längs skydds-zonen? Med hjälp av dem kan man framhäva ett vattendrag som annars skulle bli oupptäckt. Träd och buskar kan ge skydd mot insyn eller dölja en oangenäm vy. Bladverket binder damm från vägar och rötterna förhindrar ras längs vattenfåran.

Träd och buskar förändrar åkerlandskapet och landskapet med vattendrag. Förändringarna måste bedömas noggrant, till exempel så att man går till de vanligaste utsiktsplatserna, en väg, en backe, en gård och föreställer sig hur landskapet kommer att förändras medan träden och buskarna växer. Man måste också känna till vilka krav på växtplats olika arter har, samt behärska plantering och skötselåtgärder.

Buskar passar bäst bredvid andra buskar. Intill träd och skog kan man välja träd som blir höga. På så sätt förblir det framtida landskapet så likt det nuvarande som möjligt.

Det lönar sig att planera skydds-zonen väl, eftersom besluten kommer att påverka omgivningen i årtionden framåt. Gräset längs skydds-zonen skall slå och föras bort i överensstämmelse med skötselplanen. Det lönar sig redan i planeringsskedet att fundera ut hur man lämpligast förenar slåttorn och skötseln av plantorna. Odlaren kan själv göra upp planen eller be en expert hjälpa till.

Planeringen skall besvara följande frågor: Varför lönar det sig att anlägga en skydds-zon? Hur stor skall en skydds-zon vara? Hur anlägger och sköter jag skydds-zonen?

Timo Makkonen

Landskapsplaneringens syfte

- kopierar det nuvarande landskapet
Nyplanteringarna hör naturligt samman med träd och buskar i omgivningen.
- gör det nuvarande landskapet mångsidigare
De planterade träden och buskarna är fästpunkter i det öppna landskapet.

Olika träd- och buskalternativ

Asp, björk, klibbal, rönn, hassel, sälg, ek och havtorn är exempel på arter som är allmänna hos oss och finns till salu hos plantskolor. Alm, ask, hägg och andra vilda inhemska buskar och träd är mycket användbara och läm-

par sig bra på skyddszonen. Tillgången på dessa plantor kan variera. För anskaffning, plantering och skötsel av plantorna lönar det sig att utnyttja lokal kunskap och erfarenhet.

Airi Matila

Det är lättare att välja rätt träslag eller buske när man känner till skyddszonens jordart.

Asp

Aspen lämpar sig endast för bördiga mineraljordar. Den trivs speciellt i bördiga sluttningar där vattnet är i rörelse. Aspen trivs inte på täta, leriga mineral- eller torvmarker.

Aspen planteras i början av sommaren och i månadsskiftet juli-augusti. Efter planteringen skall plantorna skyddas mot sork med plantrör. Aspen tål torka när den väl etablerat sig.

Markvegetationen är inget särskilt stort hot för aspen, eftersom plantorna är stora och snabbväxande. En hård rotkonkurrens fördröjer i alla fall asparnas tillväxt. Gräs som böjer sig ned över plantornas bas kan orsaka mögelskador. En riklig gräsväxt erbjuder också sorkarna gynnsamma förhållanden.

Björkar

Lämpliga växtplatser för vårt- och masurbjörk är sandiga och mullrika åkermarker. Av finkorniga åkermarker lämpar sig endast mullrika sluttningar. Glasbjörken trivs bäst på fuktiga växtplatser, ler- och torvmarker.

En planterad björkgrupp skyddar betesmarken mot vinden.

Terhi Ajosnpää

Alar

Klibbalen trivs bra på fuktiga och bördiga sandmarker och på svämmland där vattnet är i rörelse. Den växer dåligt i tät lerjord och i över en meter tjock torv. Den trivs inte i stillastående vatten. Klibbalen tål skador på stammen som till exempel is längs stränder åstadkommer. Som ung är den frostkänslig men efter några år blir den härdig.

Gråalen trivs bättre än klibbalen på torra växtplatser som inte över-svämmas. Den växer bäst i kalkrik jord på en plats som är solig eller halvskuggig. Den klarar sig också

Avsidesbelägna åkrar är ofta utsatta för älgbetning och bör därför inte planteras med björk. Efter planteringen skyddas plantorna med plantrör.

på torra, näringsfattiga och skuggiga platser.

Alar behöver inte skyddas med plantrör, eftersom harar, sorkar eller älgar sällan betar dem.

Klibbalen är ett ljuskrävande träd som behöver mycket växtutrymme. Som ung tål den inte konkurrens. Därför måste man hålla gräset borta, antingen mekaniskt eller med skydd. Klibbalen växer fort. Vid 10 års ålder är den 7–9 meter hög.

Alar förnyas effektivt via stubbskott som i allmänhet är friska och utvecklas lika bra som fröplantor.

Rönn

Rönnen växer både på karga och bördiga marker. Den blir ett ståtligt träd bara på ljusa platser på bördig mineralmark. Som ung växer rönnen snabbt, men tillväxten avtar vid ungefär 30 års ålder. Den förökar sig könlöst med rotskott och könligt med frön.

Airi Matila

Sälg

Sälgen klarar sig på medelmåttiga och näringsrika marker, där den växer till ett stort, starkt förgrenat, 10–15 meter högt träd. I det skedet är grenarna ofta grova.

Sälgens huvudrot slutar att växa

Det finns flera insekter som skadar rönnessens stam, frön och blad. Dessutom angrips den av flera röt-svampar och några allvarliga virus-sjukdomar. Däggdjur använder också den som föda. Å andra sidan tolererar rönnen skador mycket bra. Inte ens de allra svåraste tar livet av den.

Hassel

För att växa bra behöver hasselbusken en ljus plats med kalkrik och bördig mylla. Hasseln är en stor buske med många förgreningar. Dess rötter bildar ständigt nya skott. Den inhemska hasseln klarar sig bra i södra Finland.

Hasselbuskens enskilda grenar torkar vid 20–30 års ålder. Busken ersätter snabbt de torra grenarna med nya skott.

Man känner igen hasseln på de fina håren på bladskaftet.

relativt fort och i stället börjar birötterna breda ut sig åt sidorna.

Som ung växer sälgen snabbt och når sin maximala längd efter 20–30 år. Sälgen förökar sig med frön och rotskott.

Ek

Eken trivs bra på bördiga marker där den dessutom växer snabbt. Den behöver mycket ljus, särskilt efter det allra tidigaste plantstadiet. Den är känslig för vårfrost. Plantrör är nödvändig för att ekplantorna skall klara sig.

Hägg

Häggen växer ofta på bördiga platser i strandbuskage i närheten av bäckar, på åkerrenar och i fuktiga sluttningar. I unga år växer häggen relativt fort, men tillväxten avtar vid 20–30 års ålder.

Häggen är utsatt för insekt- och rötskador, men får vara i fred från däggdjur. Den förökar sig könligt med rotskott och könligt med frön.

Havtorn

Havtornen trivs bra på karga steniga platser samt på sand- och lerstränder, där markens pH är neutral. Den är anspråkslös, men kräver mycket ljus och utrymme för att klara sig. Den tolererar tillfällig torka och översvämning och buskarnas frosttålighet är god. Havtornen binder marken effektivt tack vare ett kraftigt rotsystem.

Eftersom havtornen pollineras av vinden skall växtplatsen vara öppen

och utsatt för vindar. Den är tvåbygare och därför skall man plantera minst två hanplantor per grupp. Den vanligaste förökningsmetoden för havtorn är med hjälp av sticklingar.

Man kan börja ta bort gamla grenar varje år när det gått omkring fem år från planteringen.

Plantorna måste skötas

I planen för skyddszonen antecknas anläggningen av gräsvallen, träden och buskarna och de nödvändiga skötselåtgärderna. För att plantorna skall växa bra skall de planteras med omsorg och skötas regelbundet.

Det lönar sig att vara flexibel när man antecknar skötselåtgärderna i planen. Då har man tillräckligt med

spelrum, också i sådana fall att exempelvis en speciellt regnig period skjuter fram arbetet till följande år.

Träd och buskar skall planteras så att skötseln av skyddszonen inte försvåras och åkern huvudsakligen förblir öppen. Då smälter plantorna bra in i landskapet när de småningom växer till stora träd.

Terhi Ajosenpää

En mosaik av öppna landskap, träd och buskar längs en å i sydvästra Finland.

Utför markberedning och gräsbekämpning i förväg

Plantorna rotar sig och får en snabb växtstart om skyddszonen nyligen tagits ur odlingsbruk och marken fortfarande är luftig och lucker. Tät jord måste bearbetas före planteringen. Kvickrot och ogräs med djupa rötter

skall bekämpas medan skyddszonen fortfarande är i åkerbruk.

Beställ plantorna i god tid före planteringen. Stora, över 50 centimeter höga täckrotsplantor, klarar sig bäst på åkern.

Planteringen

Den bästa tiden för plantering är från början av maj till slutet av juni. Man kan börja så fort tjälens gått ur marken. Det lönar sig inte att plantera i tjälbunden jord eftersom plantan börjar avdunsta vatten omedelbart efter lövsprickningen. Då rötterna inte kan ta upp vatten ur den frusna marken dör plantan av torka.

I planteringspunkten gör man med hacka eller spade en grop som är större än plantans rotklump. Plantan placeras mitt i gropen varefter man lätt packar lös jord längs sidorna. Ovanför rotklumpen sätter man ett tunt lager mineraljord. Slutligen packas planteringspunkten lätt med foten. Rotklumpens översta del får gärna vara en aning ovanför eller på samma nivå som markytan.

När man lagrar och hanterar planter måste man se till att de hålls tillräckligt fuktiga. En bra lagringsplats är sval, halvskuggig och fuktig.

Målet med planteringen är att det skall se naturligt ut. Man skall undvika raka linjer. Det lönar sig att plantera på tillräckligt långt avstånd från

Plantan är tillräckligt fuktig om det sipprar litet vatten ur rotklumpen när man kramar om den.

Airi Matila

täckdiken. Mellan plantorna sår man samma gräsblandning som längs den övriga skyddszonen. Det lönar sig att planera eventuella färdleder för maskiner i förväg och lämna dem utanför planteringen.

Plantskydd

Harar och sorkar äter gärna plantor. Vid bekämpning av sorkskador räcker det med ett lågt skydd vid stammens bas. Hararna äter plantor ända upp till en meters höjd.

Terhi Ajosenpää

Plantrör skyddar plantan mot sorkar.

Ett stort problem för trädplantorna är konkurrensen mellan gräsets och plantornas rötter. Dessutom skuggar gräset plantorna och stör deras tidiga utveckling. Gräsväxten kan förhindras med skyddskragar och plantrör.

Airi Matila

Man kan hålla gräset nere med hjälp en skyddskrage. Den skall vara tillräckligt stor, hålla i minst två vegetationsperioder och inte röra på sig.

Arbeten efter planteringen

Plantorna behöver skötsel också efter en omsorgsfullt utförd plantering. Om somrarna slår man gräs som stör plantornas tillväxt och på hösten, före den första snön faller, tar man bort torrt gräs som böjt sig över plantorna. Arbetet görs behändigast med en liten lie, en röjkniv, lövskära eller röjsåg med gräsklinga.

Gräset skall helst tas bort mitt på sommaren. Områden med kraftig gräsväxt måste slås upp till tre gång-

er under vegetationsperioden. Man behöver inte längre slå gräset när plantorna blivit högre än gräset. Det brukar ske efter ungefär fyra vegetationsperioder.

Tack vare gräsbekämpningen rotar sig plantorna bra redan den sommar de planterats. Den andra vegetationsperioden får plantan tillräckligt med vatten och näring och kan växa ytterligare på höjden.

På skyddszonen utförs slåtter och den slagna växligheten förs bort.

Ytterligare information

TE-centralernas landsbyggs-
avdelningar

De regionala miljöcentralerna
Landsbyggsrådgivningen

Skyddsföreningar för sjöar och
andra motsvarande instanser

Skötselkortet för skyddszoner:
www.miljo.fi

Ansökningsblankett om avtal om
anläggning och skötsel av skydds-
zon (Blnr 211): lomake.mmm.fi

Guiden Anläggning och skötsel
av skyddszoner: lomake.mmm.fi

Åkerns skyddszone minskar övergödningen av vatten. Inhemsk trädslag lämpar sig bra på skyddszone, antingen enskilt eller i små grupper. Denna broschyr beskriver planeringens olika skeden, dvs. val av trädslag och buskar, samt nödvändiga planterings- och skötselarbeten.

För tillverkningen av denna broschyr har vi erhållit medel ur jord- och skogsbruksministeriets miljöstöds utbildningsanslag.

